

DISSERTATIO INAUGVRALIS IVRIDICA,
DE
IURE
AGGRATIANDI
PRINCIPIS EVANGELICI
IN CAVSIS HOMICIDII,

QVAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORVSSIÆ, MARCHIONE BRANDENBVRGICO,
AC DVCATVS MAGDEBVRGICI GVBERNATORE

&c. &c. &c.

PRÆSIDE

DN. CHRISTIANO THOMASIO,
Icto,

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI REGIS BORVSSIÆ CONSILIARIO,
PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO, AC FACVLTATIS
IVRIDICÆ P. T. DECANO,

IN ALMA FRIDERICIANA,

PRO LICENTIA

SVMMOS IN VTROQVE IURE HONORES ET DOCTO-
RALIA PRIVILEGIA CAPESSENDI,

IN AVDITORIO MAJORI HORIS ANTE ET POMERIDIANIS
D. XXI. JUNII ANNI M DCC VII.

PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVMMITET

REMBERTVS CLÛSENER,

Lippia Gueſtphalus.

Recuſa Anno M DCC XX.

Halt

DISSECTATIO UNIVERSITATIS IURIDICA

JURE

AGGREGATI

PRINCIPIS EVANGELICI

IN CAUSA HOMICIDII

LECTORE MAGNIFICENTISSIMO

DR. PHIL. THEODORUS

AG DIGNISSIMO

DR. GUILI. THOMASIO 05H 563

ERUDITIONIS AC POTESTATIS

PRO LICENTIA

SUMMIUS IN VITIOQUE IURE HONORES ET DOCTO

RAE IURISLEGIA CAPESSENDI

IN VITIOQUE IURE HONORES ET DOCTO

REMBERTVS GLEISNER

Erud. Agn. M. DOCT.

B. C. D.

DISSERTATIO INAUGURALIS

DE

JVRE PRINCIPIS EVANGELI-
CI AGGRATIANDI HOMICIDAS.

CAPVT I.

Monita generalia de rite formanda
quæstione & ejus probatione.

§. I.

Votquot inspexi autores, qui de
quæstione hac secundum com-
muniter receptam sententiam
scripserunt, & Principibus Evan-
gelicis jus aggratiandi homici-
das negarunt, in eo communi-
ter peccarunt, quod vel non rite
formaverint statum controversiæ; vel ad definiendam
quæstionem properaverint sine debita explicatione ter-
minorum quæstionis; vel probationes inconvenientes
adhibuerint, & sic ubique miscuerint quadrata rotundis.
Nec ab iis defectibus plane immunes sunt pauci, quos

Formatio sta-
tus contro-
versæ.

A 2

sub-

subinde in deductione sententiæ nostræ allegabimus. Igitur ut hos scopulos evitemus ante omnia rite formandus erit status quæstionis. Quæritur ergo: *Utrum Princeps evangelicus habeat jus aggratiandi in homicidio dolo- so?* Nos affirmamus cum paucis. Negant communiter.

§. II.

Expositio
terminorum:
(1) *Principis.*
Quid magi-
stratus politi-
cus?

Dum *Principem* dicimus, intelligimus in genere eum, qui τὸ κύριον gerit in rep. seu qui summam in rep. potestatem habet, sive resp. sit monarchica sive aristocratica, sive democratica, h. e. sive unus sit, sive plures, sive totus populus. In locis communibus theologicis vocari solet magistratus politicus. Utrum congrue, hujus loci non est expedire. In terminis simus faciles, modo in re ipsa conveniamus. Id constat, terminum magistratus politici à theologis Protestantibus non esse inventum, sed jam tempore reformationis eum in usu fuisse Jctis pariter & Theologis Pontificiis, etsi magistratus proprie denotet in politicis, & in significato nativo linguæ latinæ eum, qui intermediam potestatem gerit in rep. à summa dependentem. Atque adeo hæc vox parum congrue à Theologis Pontificiis ideo de potestate summa politica, i. e. civili fuit adhibita, ut eo commodius insinuare possent laicis, eos saltem magistratus esse, summam vero reipublicæ potestatem esse penes potestatem ecclesiasticam, quod arcanum Theologi & Jcti Protestantes non sentientes, vocem retinuerunt, etsi errorem sub illa occultatum rejecerint, docentes videlicet, Christi doctrinam non abolere politiam, i. e. non contradicere doctrinas in scriptura novi foederis contentas principiis sanis & rationalibus doctrinæ politicæ, & potestati civili non op-

opponi in republica potestatem aliquam ecclesiasticam, sed regnum saltem spirituale Christi, quod scilicet in corde notitiam (salvificam) Dei, timorem Dei, fidem, justitiam æternam & vitam æternam inchoet, quod patriat saltem effectus invisibiles intuitu futuræ vitæ, nullos intuitu effectuum politicorum. Item ministros verbi divini esse subditos magistratus politici, h. e. ut ab omni tempore fuit doctum à veris Christianis, quod respublica non sit in ecclesia, sed ecclesia in republica. (a)

(a) Vide Aug. Confess. Artic. 16. Apolog. p. 215. 216. Epitomen Formulæ Concordiæ c. 12. p. 624.

§. III.

Ut vero recta ratio docet, & scriptura nunquam contrarium dicit, non potest in republica esse nisi una summa potestas, & contradictio politica est, respublica biceps. i. e. duplex summa potestas, altera politica, altera ecclesiastica, quarum una ab altera sit independens. Et revera, si papatum politice consideres, est hic fundamentalis & capitalis error papatus, quod duplicem potestatem talem in republica independentem statuunt, & sic ecclesiam nolint esse in republica. (b) Unde non poterimus intuitu doctrinæ politicæ de reformatione debita gloriari, si ista hypothesis pontificia foveatur in Academiis protestantium & sic pretiosissimum regale principum protestantium culpa & negligentia doctentium damnum patiat.

Unam esse summam potestatem in rep. non duas, ecclesiasticam alteram, alteram politicam,

(b) Vid. Puffend. Introd. ad Histor. c. 12. §. 5. seq.

§. IV.

Cum vero vivamus in imperio Romano Germanico, & disputationes juris academicæ ad usum practicum debeant esse aptæ, non hæsitare quispiam in formatione status controversiæ debet, ac si sub nomine *Principis* in quæstione haud intelligamus status imperii, cum hi non habeant majestatem, sed superioritate

Ad quæstionem præsentem etiam pertinere Status imperii.

4 Dissert. Inaugur. de Jure Principis Evangel. aggrat. Homicidas,

ritate saltem territoriali sint præditi. Nolumus equidem hic expedire an status imperii habeant majestatem proprie dictam? quamvis quivis facile percipiat, definitionem illius quæstionis dependere a quæstione præjudicali, an respublica Germaniæ sit una respublica, an vero constet ex pluribus rebus publicis confœderatis? Sufficit, quod omnes, qui non crasse adulantur imperatori, fateantur, superioritatem territorialem esse majestatis æmulam, aut analogam majestatis, i. e. ea quæ alias de juribus majestatis docentur etiam applicari regulariter debere ad jura statuum imperii.

§. V.

(1) *Evangelici,
Annon & Ca-
tholicis idem
jus competat?*

Quod autem de Principe *Evangelico* in specie quæstionem formaverim, non sine causa est factum. Equidem recordor, velideo quod Evangelium non aboleat politias, nobis opponi posse, male restringi definitionem quæstionis ad Principes saltem christianos, tantum abest, ut ad Principes Evangelicos solum debeat respectus haberi. Etenim si Principes ex doctrina politica habent jus aggratiandi in crimine homicidii, habebunt pariter ethnici ac christiani, pariter ex christianis Catholicæ, quam Lutheranæ aut Reformatæ religioni addicti. Sed, quamvis hæc omnia se ita habeant, non tamen vitium nostrum est, quod Principum Evangelicorum fecerimus in quæstione mentionem. De ethnicis ideo non sumus solliciti quia per Dei gratiam vivimus sub principibus christianis. Catholicis vero Principes non possunt in quæstione præsentis iisdem juribus gaudere ac Principes Evangelici, non quod obstet iis doctrina politica, sed quod frui juribus com-
mu-

munitibus aliorum principum nequeant salva religione, quam profitentur.

§. VI.

Ejus enim potissimum caput est, quod papam agnoscant caput visibile ecclesiae, & quod doctrinas a clero papali in doctrina de officio magistratus politici traditas etsi falsas aperte & rectae rationi repugnantes habere cogantur pro articulis fidei. At Evangelici Principes, dum jugum papale excusserunt, ac jus circa sacra secundum principia genuinae politicae & juris naturalis sibi vindicarunt, atque in usu ejus per leges imperii confirmati sunt, sine dubio hac parte insigni gaudent praerogativa praer principibus catholicis.

Prærogativa
hac in parte
Principum
Evangelico-
rum præ Ca-
tholicis.

§. VII.

Agendum vero nobis erit de jure *aggratiandi*, de quo etsi multi multa dixerint & scripserint, non tamen omittenda est explicatio hujus vocis sincero veritatis indagatori, tanquam ea sit in vulgus nota. Quin potius, si scriptores, qui de eo tractarunt, inspexeris, deprehendes, a plerisque sub termino aggratiandi comprehendendi actus, qui plane huc non pertinent. Scilicet confunditur plerumque cum jure aggratiandi potestas, aut potius officium principis remittendi aut minuendi poenam, ex doctrina interpretationis legum & aestimationis delictorum, quod nec principi proprium est, sed ipsi cum magistratibus & iudicibus quibusvis commune. Unde communiter describitur, quod sit jus competens principi ex causa justa remittendi aut mitigandi poenam consuetam: (Si dixissent *debitam*, forte definitio excusari posset.) Alii jus aggratiandi ad actus iustitiae referunt ex eadem erronea hypothese. Alii jus aggra-

(3) *Aggratiandi*. Non confundenda hac cum regulis aequitatis.

(c) *Vide Clafium de jure aggratiandi, dissertationes sub Pruefchenckio, Carpzovio, Strubio, Eichelio, de hac materia habitas.*

aggratiandi duplex faciunt, unum quod ex mera gratia fiat, alterum, quod ex justis causis. (c) Debuisset vel vox ipsa doctores admonere aggratiationem non pertinere ad actus justitiæ, unde & Jcti solent distinguere restitutionem ex capite justitiæ, quæ & a judice heri potest, a restitutione ex capite gratiæ, quæ soli principi propria est. (d) Observavit hanc confusionem solus, quod sciam Zieglerus. (e)

(d) *Schæpf. ad tit. ff. de sentent. pass. & restit. (e) de jur. Majest. l. 1. c. 8. §. 4. 5.*

§. IIX.

(4) *Juris*
Quod hic non pro lege, sed pro facultate sumitur.

Dum vero de *jure* aggratiandi quæstio est, notandum, non agi hic de præcepto, sed de licentia, id est per jus non intelligi legem sed facultatem seu attributum personæ. Unde non confundenda quæstio præsens cum alia, an non obstrictus sit princeps omittere pœnas capitales? quod recte negatur a nostris contra Anabaptistas. (f) Sed quæritur: An non prohibitum sit principi omittere pœnam capitalem intuitu homicidii? At hæ quæstiones duæ valde differunt. Nam posteriorem qui recte negat, is nonnisi per evidentem calumniam erroris Anabaptistici aut Sociniani accusandus est, cum non neget justitiam pœnarum capitalium. Quodsi forte ex imbecillitate judicii immisceat etiam argumenta, quibus alias Anabaptistæ vel Sociniani in priore quæstione uti solent, postulat tamen christiana charitas, ut ea de re potius fraterne moneatur, quam ut hæreseos insimuletur.

(f) *Form. Concord. Epit. c. 12. p. 624.*

Neque confundendum jus cum eo quod conducit.

§. IX.

Porro nec confundendum jus licentiæ cum eo quod conducit. Vel Apostolo enim id monente non omne

omne quod licet conducit. Quæstiones de licentia ad jus naturæ pertinent, de eo quod principi conducit, ad politicam. Uti vero politica & jus naturæ communiter confunduntur, ita & in hac quæstione. Si res hujus loci esset, facile ostendi posset, rigorem pœnarum capitalium nec omnibus rebus publicis nec semper conducere. Non tamen inde inferendum est, ergo nec easdem esse licitas, nam ita facilis est lapsus in errorem quem modo notavimus. Unde mallet, ut Vir clarissimus qui sub Justiniani Clementis nomine latere voluit, hæc duo accuratius distinxisset, quam ubique non factum est in erudito alias tractatu germanico hac de re scripto. (g) Interim tamen & hic qui peccant potius amice admonendi sunt, quam ut hæretici vituperandi, cum excusationem habeant non injustam a communi errore. Quid enim frequentius est in quæstionibus moralibus, quam quod ea, quorum contrarium melius & utilius est, referantur inter plane illicita.

(g) von dem
Limte einer
Christlichen
Obrißheit in
Bestraf-
fung der W
belthäter.

§. X.

Porro cum dicimus principes Evangelicos habere jus aggratiandi homicidas, facile patet, quod hic magis respiciamus ad potentiam, & facultatem, quam ad actum & exercitium. Unde nobis non opponi potest, rarissime a principibus evangelicis hætenus hoc jus fuisse usurpatum. Uti enim exempla alias non probant jus, ita nec carentia exemplorum probare potest carentiam juris. Multi forte voluerunt istud jus exercere sæpius, nisi ab errantibus bona fide, aut iis, quorum interest reliquias arcanorum papalium apud protestantes conservari, istud exercitium istis fuisset

(s) Quid sic
habere jus &

B

diffua-

diffusum. Non tamen credo, nobis opponi poterit alias canon philosophiæ primæ, frustra esse potentiam, quæ nunquam in actum traducatur, neque enim plane caremus exemplis exerciti hujus juris. Et si forte non haberemus, melior tamen esset hac parte conditio Principum Evangelicorum præ Catholicis, cum sufficiat, illos, quotiescunque volunt, jus istud suum, hactenus ex erroneis persuasionibus omissum, exercere posse, nec in tali re meræ facultatis timere debere præscriptionem aut omissionem per non usum: Cum contra principes catholici, ut dictum, salva religione sua, etiamsi velint, id exercere nequeant.

(6)

§. XI.

Sermonem esse de homicidio doloso, circa respectum ad poenitentiam delinquentis.

Denique cum de jure aggratiandi in homicidio fermo est, necesse est ut potissimum solliciti simus de homicidio doloso, quod verum crimen est, & ubi homicida ex proposito egit. (b) Nam in culposo poena ordinaria locum non habet ex legibus justitiæ, casuale ex iisdem legibus haud dubie ab omni poena est exemptum. Porro agimus de homicidio doloso in genere sine respectu, an poenitentiam agat homicida nec

(b) *Manif. Du. Rechenberg in diss. de hac questione s. 4.*

ne. Quamvis enim non desint, qui in priore casu suadeant jus aggratiandi, aut ad illum saltem casum restringant, (i) nos tamen eam sententiam non facimus nostram. Præterquam enim, quod poenitentia vera cum fide in Christum conjuncta effectum suum exerat intuitu debitarum poenarum futuri seculi; jam ab aliis recte notatum fuit, de vera poenitentia vix esse, hominibus ut constet, & adeo quenquam impune laturum esse

(i) *D. Hannekenius de jure Gratia principis christiani in reos noxæ capitalis. Juspiniani Clemens in scripto s. 9. citato.*

esse sua malefacta, si poenitentiam quovis modo extrinsecus profiteri sufficeret. (k)

§. XII.

Pergimus ad monita de locis argumentorum, unde quæstio hæc determinanda, & probatio affirmativa est desumenda. Ubi constat, quia de principe, i. e. eo, qui summam potestatem habet, sermo est, & vero princeps solutus est legibus omnibus positivis, quod ex sola naturæ lege licentia juris hujus sit demonstranda. Unde non mirabitur quispiam, quod & ipsi abstinemus ab allegatione omnis juris privati tum Justiniani, quam canonici, & non agnoscamus objectiones ulla ex istis juribus, præprimis cum jus canonicum fere ubique repletum sit arcanis papisticis, (quibus originem debere etiam sententiam negantem monstrabimus peculiari capite tertio,) & jus Justinianeum etiam ab hac labe non sit plane immune. Scimus quidem, JCtos, qui de jure aggratiandi scripserunt, plerumque uti textibus, utriusque illius juris. Sed hæc fiebant iis temporibus, ubi adhuc putabatur, etiam in quæstionibus juris naturæ & publici probationes desumendas esse ex istis juribus. Postquam vero magnus Conringius jurisprudentiam ab hoc nævo purgavit, non opus est, ut ea de re plura verba faciamus.

§. XIII.

Extendimus assertionem nostram, ut valeat, etiamsi agamus de principe evangelico. Etsi enim sint, qui putent, in Evangelio novam legem perfectiorem à Christo esse publicatam, quam sententiam etiam passim sequitur Grotius, tamen, quemadmodum Grotius propterea communiter à commen-

(k) Grotius de
J. B. & P. II.
20. 11. 2. Du.
Rechenberg d.
differt. s. 29.

Probatio quæ-
stionis desu-
menda ex jure
naturæ solo.

Etiamsi agi-
tur de princí-
pe Evangelico.

tatoribus vapulat, ita recte adversus eos, qui in probanda nostra sententia ea hypothese utuntur, à dissentientibus urgeri solet, Evangelium non abolere politias. Igitur non ægre ferentidem dissentientes, si nos retorqueamus eandem sententiam adversus ipsos, dum textus Evangelii non commoda interpretatione conantur in suam tradere sententiam.

§. XIV.

(Quæstio hæc
juridica est,
non theolo-
gica.)

(l) *supra* §. 9.

Scilicet tota hæc quæstio politica est, non theologica, voce politicæ late supposita quatenus jus naturæ sub se comprehendit. Quodsi vero terminus politicæ quæstionis hic displiceat, ob dicta superius, (l) clarius forte erit, si dicamus, quæstionem hanc esse juridicam, non theologiam. Non enim agitur hic de eo, quid justum sit & injustum intuitu salutis æternæ, sed de poena civili in hac vita. At de justitia poenarum civilium agere primario ad JCtos pertinet.

§. XV.

Etiamsi sermo
sit de statibus
imperii.

(m) *per dicta*

§. 7.

Quamvis etiam sub nomine principis evangelici hic respiciamus potissimum ad status imperii, (m) tamen & hi in quæstionibus juris publici sunt supra omne jus positivum, tam Justinianicum quam canonicum. Et quamvis teneantur recessibus imperii per modum patrum; cum tamen in recessibus imperii nihil sit dispositum de hac quæstione, aut statibus imperii jus dispensandi circa poenam homicidii non sit per recessus ademptum, neque etiam à dissentientibus recessus allegari soleant, non est, ut de his simus solliciti. Eadem est ratio constitutionis Carolinæ. Poenæ ibi constitutæ non adimunt statibus imperii jus circa poenas delictorum pro lubitu disponendi in suo territorio. Adde, quod

Cap. I. Monita gener. de rite formanda quaestione & ejus probat. 14

quod & intuitu recessuum imperii status in suis territoriis possint leges condere recessibus contradicentes, ut alibi latius demonstravit Dn. Præses. (n)

(n) pecul. dist. feri. de stat. Imper. potest. legist. contra jus commune.

§. XVI.

Possimus jam ad rem ipsam accedere, nisi moneant dissentientes, ubique sententiæ nostræ opponentes dicta scripturæ, patrum, responsa academica & auctoritates Theologorum & JCtorum infinitorum, etiam de his quædam monita præmittenda esse. Et quidem, cum facile sentiant, rationibus ex jure naturæ solo defumtis parum se posse proficere, doceri solet, juri aggratiandi in præsentī casu adversari jus morale divinum ex revelatione petendum, adeoque ejus explicationem primario petendam esse à patribus ecclesiæ, tum à theologis evangelicis, &, qui hos secuti sunt, piis JCtis.

Annon ex jure divino morali & scriptura sacra?

§. XVII.

Hic monemus initio, jus divinum morale & jus naturale parum convenienter sibi opponi, dum videlicet absque sufficiente ratione supponitur, quasi in divisione consueta legis divinæ in moralem, ceremonialem & forensē, vel ad moralem pertineant leges quædam, quas ratio sibi relicta ignorat, sed quæ peti debeant ex sola revelatione legis Mosaicæ; vel, dum ab aliis jus naturale & morale habentur pro synonymis, quasi dicta scripturæ de lege morali loquantur, cum tamen ratio sibi relicta earum prohibitionem assequi nequeat, sed debeat ea ex sola scriptura peti. Etenim Theologos etiam nostrates in expositione legis moralis ita in duas classes secedere, & quosdam præter legem naturalem ad jus divinum morale referre legem positivam universo

Jus divinum morale & jus naturale non differre.

humano generi datam, jam alibi notavit Dominus Præses. (o) Priorem hypothesein quidem ipse Dn. præses non solum antea secutus est, sed & primus tentavit ostendere differentiam perspicuam inter legem moralem naturalem & positivam. (p) Sed ipse tamen postea meliora edoctus eandem iterum primus destruxit. (q) In posteriore vero negamus, jus naturale non omne posse ex ratione sibi relicta deduci, negamus, scripturam in præceptis universalibus ad usum præsentis vitæ pertinentibus rationi sibi relicte unquam contradicere, & ideo firmiter asserimus, contradictionem, si quæ subesse appareat, esse saltem apparentem, atque adeo semper præferendam esse interpretationem, quæ cum principiis rationalibus juris naturæ ex certitudine morali & toto humano generi communi haustis conveniat, alteram vero indubie esse falsam, & verosimiliter ex arcanis papatus, etiamsi quandoque non statim incurrentibus in oculos, haustam.

§. XIIX.

Monita de oppositionibus apparentibus rationis & scripturæ circa hanc questionem.

Atque ut nostra hæc assertio eo palpabilius ab omnibus ratione sua utentibus comprehendi possit, ac omnis cavillandi occasio dissentientibus præscindatur, pauca ista monita, ut fere indubia, & a dissentientibus etiam facile admittenda adjicimus. Duo homini ad salutem & veritatem salutarem consequendam a Deo optimo maximo lumina data sunt, lumen rationis & lumen revelationis seu scripturæ sacræ. Utraque sunt dona Dei singularia ab homine ita tractanda, ut neutrum eorum abjiciat, aut unum cum altero confundat. Ut vero hæc confusio eo melius evitetur, notandum est, lumen naturæ hominem ducere

cere ad veritates salutares in usu hujus vitæ, lumen revelationis ad veritates salutares futuræ vitæ. Cum vero contradictoriæ veritates non dentur, necesse est, nec rectam rationem unquam contradicere scripturæ, nec scripturam rectæ rationi. Quin potius in rebus ad salutem hujus vitæ pertinentibus semper lumen scripturæ illustrabit & confirmabit dictamina rectæ rationis, & in doctrinis ad salutem æternam pertinentibus recta ratio doctrinas revelatas etsi probare non possit, pro defendenda tamen earum veritate (& potissimum ubi de possibilitate quæstio est) adversus adversarios non pauca suppeditabit argumenta illustrantia. Unde jam sequitur sua sponte conclusio, quod in quæstionibus ad salutem hujus vitæ pertinentibus, quales sunt quæstiones juris naturæ, fundamentorum seu argumentorum probantium loco ponenda sint dictamina rectæ rationis, scriptura vero hic suppeditare possit argumenta illustrantia, uti in materiis ad salutem æternam pertinentibus fundamenta probantia suppeditat.

§. XIX.

Quodsi vero loca scripturæ in hac quæstione ex jure naturali sunt explicanda, multo magis id observandum erit in dictis patrum. Et cum scriptura, per dicta, rationi repugnare non possit, auctoritates humanæ vero sæpius rectæ rationi repugnent, non admittendæ erunt illæ in hac quæstione, si rationi contradicant, sive sint dicta patrum ecclesiæ, sive loca moralistarum, pontificiorum; sive responsa academica facultatum theologiarum & juridicarum etiam apud protestantes. Accedit, quod ex variis argumentis

Non attendenda hic esse dicta patrum, moralistarum, responsa collegiorum Academicorum.

con-

constet, patres ecclesiæ ignorasse jus naturæ vitio magis temporis, quo vixerunt, quam suo, moralitas vero pontificiorum ex dictis scripturæ contorte expositis jus naturæ effabricasse ambitioni suæ & avaritiæ respondens; arcana porro illa politica cleri pontificii, in academiis protestantibus ante tempora Grotii a reformatoribus & professoribus academicis, ob neglectum studii juris naturalis, non fuisse observata, post tempora Grotii vero, item Pufendorffii, præjudicia illa errorum antiquorum usque ad tempora nostra, ex amore veterum magistrorum, & imbecillitate humanæ naturæ diffusius fuisse deposita. (r)

(r) Vide Dn.
Præsid. præfat.
ad Vers. Germ.
Grotii de J. B.
& P.

§. XX.

In dictis scripturæ dubiæ interpretationis, probationem justæ interpretationis non nobis incumbere, sed dissentientibus.

Jam autem facile dijudicari poterit, quid dicendum sit intuitu oppositarum interpretationum locorum scripturæ, quæ a parte dissentientium a nobis adversus affirmativam sententiam nostram opponi solent. Observavimus enim, quod a dissentientibus non semel urgeatur, non satis probasse eos, qui a nostris sunt partibus, interpretationem textuum oppositorum talem esse, qualem ipsi asserunt. Contra etiam affirmantes idem urgent contra negantes, textuum illorum interpretationem non esse talem, qualem negantes supponunt, neque eos sufficienter eam, quam tradunt interpretationem, probasse. Etenim in dubiæ interpretationis locis scripturæ ea, quæ pro nostra sententia facit, non solum ideo est præferenda, quia, ut diximus, interpretatio quæ convenit cum jure naturæ in præsentî quæstione, est præferenda ei, quæ dissentimini rationis rectæ repugnat; sed &, quia nos ex dictis causis pro probatione sententiæ nostræ non ute-

mur

mur dictis scripturæ, ut argumentis probantibus, sed solum ejus veritatem ex Jure naturæ deducemus. Dissidentibus vero primario utuntur textibus scripturæ tanquam probantibus assertionem suam, vel etiam nobis eosdem textus opponunt. Quocumque modo eos consideres, non nobis sed ipsis incumbet probatio, loca scripturæ non aliam admittere interpretationem, quam istam suam. Priori modo, quia alias ipsis inculcari potest, nullam esse probationem rei dubiæ per æque dubiam; posteriori modo, quia secundum regulas bonæ interpretationis non respondentem incumbit probatio responsionis, sed opponenti objectionis, & sufficere, si respondens ostendat, aliam esse posse interpretationem loci oppositi.

§. XXI.

Denique cum hoc argumentum ostenderit esse morale & juridicum, non theologicum, & id sua sponte exinde sequetur, quod hic non debeant immisceri argumenta theologica, ut quandoque a nonnullis fieri solet. Ita recte notatum fuit, quod is, qui dispensationem principis in causa pœnæ homicidii asseruerat, inter alia adduxerat, principem posse pœnam sumere de vade ob crimen capitale ab altero admissum. Etsi in foro divino Deus pater a Christo tanquam vade pro genere humano justissime pœnas sumserit. (s) Alia enim est ratio justitiæ divinæ in negotio redemptionis, alia justitiæ humanæ in quæstionibus juris naturæ. Ita theologi orthodoxi docent adversus Socinianos, Deum salvis regulis justitiæ sapienter imputare Christo peccata humana, & meritum Christi peccatoribus fide id arripientibus, etsi homo

Non esse etiam hic immiscenda argumenta theologica.

(s) Magn. Dn. Rechenberg d. dissert. 5. 32.

(1) *Dn. Praeses de fundam. I. N. & G. cap. proem. §. 29. & l. 1. c. 7. th. 30. seq.*

talia faciens violaret regulas justitiæ humanæ. (2) Sic in quæstione de jure aggratiandi in genere nemo ex theologis, quod sciam, istud principibus negat competere salva justitia, cum tamen iterum theologi orthodoxi adversus Socinianos doceant, Deum patrem salva justitia sua jus aggratiandi erga primos parentes post lapsum exercere non potuisse, & exinde necessitatem mediatoris Christi astruunt.

CAPVT II.

Probatio, quod Principi competat jus aggratiandi etiam in causâ homicidii.

§. I.

Nobis non incumbere probationem assertionis,

Postulant regulæ prudentiæ, ne quis sine causa sufficiente sibi ipsi onus, quod prudenter evitare potest, imponat. In foro reus imprudens foret, si actore non probante ipse in se vellet suscipere probationem innocentia suæ. Sic & in quæstionibus controversis probatio non illi incumbit, qui pro se habet præsumtionem, sed qui præsumtionem illam vult elidere. Nos vero jus licentiæ principi indulgentes, ut etiam homicidis dolosis ex gratia pœnam remittere aut mitigare possit, pro nobis habemus duplicem præsumtionem, sive nimirum licentiam in genere respiciamus, sive licentiam juris aggratiandi in specie.

§. II.

Sive licentiam in genere respiciamus.

Nam quod licentiam in genere attinet, omnia homini licent, quæ legibus non sunt præcepta vel pro-

prohibita. Unde Grotius recte docuit, permissionem seu licentiam non esse actionem legis, sed actionis negationem. Si ergo omnia licent, & jus aggratiandi homicidarum licebit, nisi dissentientes afferant probationes prohibitionis & quidem ex jure naturali per monita capituli præcedentis. Atqui tales probationes non attulerunt, ergo salvum erit hoc jus aggratiandi principi evangelico.

§. III.

Quod vero spectat ad jus aggratiandi in specie, sufficit nobis, quod dissentientes concedant, jus aggratiandi poenas delictorum in genere competere principi, excepta tamen esse quædam delicta, & inter excepta esse homicidium dolosum. In dubio vero semper præsumtio est pro regula, nisi probetur exceptio. Unde & in foro, si reus simpliciter neget, actori incumbit probatio; si factum non diffiteatur, sed exceptionem tamen adducat, intuitu exceptionis, quoad onus probandi, habetur pro actore.

Sive licentiam juris aggratiandi in specie.

§. IV.

Uti tamen sæpe interest reorum, ubi evidentia juris præditi sunt, a probatione ejusdem non abstinere, ita & nos non fugiemus probationem assertionis nostræ, ne dissentientes id adscribant diffidentia causæ, præprimis cum evidentia assertionis nostræ talia non pauca suppeditet, ex doctrina de jure aggratiandi in genere.

Evidentiam tamen causæ hic facile suppeditare probationes, et si superfluas.

§. V.

Aggratiatio est species dispensationis. At quicumque legem ferre potest, potest etiam circa eam dispensare. Scio regulam hanc admittere limitationem in lege naturali. Sed sufficit nobis, si valeat in positiva. Omnes enim poenæ veniunt ex jure positivo. At vero princeps jure positivo non est obstrictus.

Huc pertinet præcipue, quod poenæ omnium delictorum veniant ex jure positivo, etiam homicidii.

§. VI.

Jus naturæ
non potest
determinare
ullam poenam.

Sentiunt dissentientes, potissimum momentum quæstionis nostræ versari in illa assertionem, ergo opera danda est, ab ea firmetur perspicue. Dixi, omnes poenas venire ex jure positivo. Etsi enim jus naturæ in genere dicitur, puniendos esse delinquentes, tamen non determinat modum poenæ in nullo delicto, sed determinationem ejus relinquit arbitrio & prudentiæ principis. Nec poterit jus naturæ determinare ullam poenam, quia poena, si justa sit, debet proportionem habere cum delicto, delicta vero infinites variant, etiam ejusdem generis. At quæ talia sunt, regulis universalibus, quales sunt dictamina juris naturæ, includi nequeunt. Sic jus naturæ dicitur quidem medico, ægrotantibus succurrendum esse medicamentis aptis: at quænam medicamenta apta sint, frustra quæret medicus in jure naturæ, cum pertineant ad artem medicam. Sic jus naturæ dicitur, neminem in contractibus lædi debere, sed res vendat justo pretio: at justum pretium non determinat jus naturæ, sed determinatio ejus pertinet ad prudentiam œconomicam. Ita determinatio poenæ etiam ex prudentiæ politicæ regulis petenda est, non ex jure naturæ.

§. VII.

Nec dicitur
poenam capi-
talem homi-
cidio.

Quod homicidium in specie attinet, eadem est ratio, quia & homicidia dolosa infinitis circumstantiis variant. Neque jus naturæ indicat, quædam delicta capitaliter esse punienda, quædam poenis levioribus. Indicat tamen prudentia politica, non omnia delicta esse punienda æqualiter. Istud enim paradoxon Stoicorum

corum, delicta esse æqualia in prudentia politica non habet locum. Male audiunt leges Draconis, omnia delicta capite punientis. Nescio, annon in easdem prudentiæ regulas impingant, qui nulla delicta volunt puniri capite. Etsi propterea non æque sint imprudentiæ accusandæ leges, quæ delicta apud alios multos populos capitalia minori pœna coercent. Exemplar prudentiæ legislatoriæ in republ. Mosaica illustriat valde assertionem, quod quædam delicta recte puniantur capitaliter, quædam minori coercitione. Ergo prudenter etiam & recte homicidium pœna capitali puniri potest, non tamen semper debet. Pœnas enim ex jure talionis præcise sumendas esse, jam refutatum est ab aliis. (u) Id saltem dicat jus talionis, non habere eum, qui paria iis quæ fecit patitur, causam conquerendi, quod ipsi fiat injuria; non dicat, eum, qui injuriam passus est, debere tantum damnum inferre, quantum alter fecit; non dicat, eum qui jus coercendi habet, aut tantum, aut non majus damnum inferre debere, ut vel ex jure coercitionis paternæ liquidum est.

(u) Pufend. de
7. N. & G.
VIII. 3. 27.

§. IIX.

Sed etiam ponamus, jus naturæ determinare pœnam homicidii, ut certum est non determinare, tantum tamen abest, ut inde firmum pro sententia dissentientium possit accedere argumentum, ut potius pro nostra sententia ita liceat argumentari. Præceptum juris naturæ de puniendis delinquentibus in genere non tollit jus aggratiandi in genere. Ergo præceptum juris naturæ de puniendo capitaliter homicida, si quod foret, non tolleretur jus aggratiandi

Imo etsi dictaret, non tolleretur tamen jus aggratiandi.

homicidam in specie. Verum est, non potest dispensare princeps leges naturæ, sed nota etiam est differentia inter præcepta juris naturæ negativa & affirmativa: illa nunquam aliter se habere possunt; hæc vero varias admittunt limitationes ex variis circumstantiis. Scholastici differentiam ita efferre solent. Præcepta negativa obligare semper & ad semper, affirmativa semper quidem, sed non ad semper, id est, multas posse rationes esse, quæ suadeant vel jubeant cessationem actionis ad tempus in præcepto affirmativo.

§. IX.

Non debet tamen fieri aggratiatio homicidii sine causis prudentibus.

(w) *Ziegl. de jur. Majest. l. 1. c. 7. §. 2. 3. 5. 6. §. 1. 4. 5.*

Potest princeps mitiori pena homicidam punire, quia potest poenam homicidii capitalem plane tollere.

Neque enim putandum est, dum de jure aggratiandi homicidam loquimur, nos defendere velle libertatem homicidas quosvis impunes dimittendi, aut etiam suadere principi, ut contra regulas prudentiæ ex vitioso affectu hic dispenset. Uti in genere jus dispensandi & aggratiandi debent exerceri non tumultuarie, sed ex rationibus & causis prudentibus, non tamen petitis ex fontibus interpretandi legem, (w) ita eadem haud dubie subintelligenda sunt, in assertione de licentia gratiam concedendi homicidæ. Unde frequentior etiam est in hoc nostro casu ea species aggratiationis, quæ non plane impunem dimittit homicidam dolosum, sed saltem poenam capitalem mitigat in mitiorem. Nam raro subsunt rationes suadentes omnis poenæ dimissionem.

§. X.

Et pro hoc gratiosæ dispensationis genere militat novum argumentum. Cur non licitum esset principi remittere poenam capitis homicidæ & eum alio modo punire, cum plane mutare possit poenam homicidii omnis dolosi in poenam, quæ vitam non adimit.

Ma-

Majus autem est, posse posterius facere, quam aggravare saltem paucos homicidas. Licitam vero esse mutationem legum in hoc capite fuit ex doctrina præcedente, quia determinatio omnis poenæ relinquenda est prudenti arbitrio principis. Sæpe autem variare potest utilitas reipublicæ, ut quemadmodum crescentibus delictis crescunt poenæ, ita etiam aliis causis emergentibus poenæ decrevantur.

CAPVT III.

Origo sententiæ negativæ ex arcanis Papisticis.

§. I.

Sic, quæ à plurimis gentibus usitata sunt, juris gentium quandam faciunt speciem, poenæ capitales homicidarum nequaquam juri gentium sunt adscribendæ, sed potius poenæ capitalibus minores. Sane Romani olim, uti nulla delicta morte puniebant, ita diu homicidium etiam poena mitiore coercebant. De populis occidentalibus plerisque constat, eos poenam pecuniariam & satisfactionem propinquorum occisi certo multæ genere homicidis etiam dolosis dictasse. Et de Danis, Polonis, Suecis, Frisiis, Holsatis, Saxonibus, Bajuariis, Alemannis, Scotis, &c. id jam probarunt alii. (x) Certum quidem est in lege Mosaica poenam capitalem dictari homicidæ, sed multa sunt in lege Mosaica prudentissime statuta, quæ tamen propterea neque ad jus naturæ in univèrsum spectant, neque jus gentium faciunt.

In Homicidium ex jure gentium poenis non capitalibus animalibus adversum.

(x) Besold. Theor. Pract. voce Todten Hals lösen. Schilt. Exerc. ad Pand. 43. §. 114. seq.

§. II. Ex

§. II.

Nulli scriptores Ethnici nec Judæi in dubium vocarunt jus aggratiandi homicidas.

(y) *Conf. Schickard. de jure reg. Hebr. Theor. 14. n. 99. p. m. 251. Selden. de J. N. G. l. 4. c. 1. p. 481. seq.*

Origo sententiarum negativarum debetur clero pontificio.

(z) *Calobii Socinianism. Proflig. disp. 27. p. 988. citat. Magnif. Reichenb. d. dissert. §. 11.*

Ex scriptoribus porro græcis vel latinis, qui Gentiles fuerunt, nemo unquam jus aggratiandi in pœna capitali homicidii principi competens vocavit in controversiam. Imo ne Judaici quidem Dd. ita legem Mosaicam de puniendo capitaliter homicida exponere sunt ausi, ut vel regi Ebræorum, vel Principibus reliquis jus hic dispensandi tollerent, cum partim Regi Hebræorum dederint potestatem ex utilitate reip. faciendi contra legem Mosaicam prohibentem, & legem de puniendo capitaliter homicida statuunt non pertinere ad totum genus humanum. (y)

§. III.

Neque tamen sententia communis negans deum post reformationem inter Protestantem orta, sed à Doctoribus & Moralistis Pontificiis accepta & retenta fuit. Quo seculo eadem sit orta, jam excutere non vacat, nec otium superest. Forte absque magna difficultate id inquiri posset, si quis evolveret & adspiceret dicta Patrum ecclesiæ, quæ à Theologis nostris citari solent adversus Socinianos in quæstione de licentia ultimi supplicii. (z) Multa à Patribus ecclesiæ fuere bona fide & intentione ob ignorantiam juris naturæ secus ac par erat tradita, quæ clerus Pontificius vertit in arcana politica papatus. Hanc vero sententiam, eo pertinere sufficienter vel ex eo probare licebit, si ostenderimus, secundum doctrinam cleri jus aggratiandi homicidas denegatum Principibus laicis, concessum vero clero, item clericos homicidas non esse capite puniendos. Nam si esset lex moralis, i. e. universos homines obligans, neque clero licuisset intercedere pro homi-

homicidis ne capitaliter puniantur, neque clericos a poena capitali eximere. Deinde latere hic arcanum papatus etiam exinde constabit, quod hoc pacto Clerus Pontificius occasionem sumserit vindicandi sibi potestatem legislativam, & corrigendi leges populorum mitiorem capitali poenam homicidio dictantium.

§. IV.

Extat in epistolis Augustini epistola Macedonii ad Augustinum, ubi multa eaque gravia dubia modeste movet contra intercessionem cleri pro delinquentibus, etiam impoenitentibus. (a) Respondet Augustinus (b) ita ut prolixè quidem istum morem defendere sustineat, sed non ubique regulis bonæ disputationis observatis. Dissimulat enim primariam objectionem de intercessione pro impoenitentibus, simul vero tacite indicat, jam illo tempore latuisse aliquid arcani politici, cum clerus liberatos ita a poena civili, subiceret tamen poenis ecclesiasticis. Et quamvis ibidem nec a Macedonio nec ab Augustino verbis expressis mentio fiat homicidii, tamen intercessionem cleri etiam ad homicidas dolosos pertinuisse ipsum factum Augustini docet, intercedentis (c) pro Donatistis, ne morte puniantur, etiamsi de criminibus atrocioribus fuerint confessi, inter quæ etiam homicidium dolosum nominatur. (d) Jam dudum vero probarunt theologi protestantes, intercessionem illas ex papatu esse. (e)

Jam Augustini tempore defensa intercessio cleri pro homicidis etiam dolosis.
(a) *Epist.* 53.
(b) *Epist.* 54.

(c) *Epist.* 158
159. 160.
(d) *d. Epist.*
158. ab initio.
(e) *Magnif.*
Dn. Rechenb.
d. dissert. 8. 21.
ubi & *Dan-*
hauerum &
Rivetum citat.

§. V.

Et jam suo tempore Baldus (f) meminît, competere Cardinalibus privilegium, ut si obviam fiant illi,

Cardinales jus aggregandi sibi vindicant.

D

illi,

(f) in l. *adversus* C. de appellat.

ex consuetudine irrationabili.

illi, qui ad supplicium ducitur, impositione pilei sui immunem a pœna constituta faciant, unde pro cautela commendatum advocatis a cautelarum scriptoribus, ut, quando condemnatus ad locum duceretur supplicii, per rei amicos procurarent, ut ductio fieret per loca per quæ Cardinali alicui esset transeundum.

(g) *Capoll. Tr. cautelarum caut. 2. in princ.*

(b) *Tiraq. de pœn. temper. som. 7. c. 55. n. 1. in fine.*

(i) *in l. additios C. de episc. audient. in fine*
Adde Barbaram de præstant. Card. n. 9. qu. 1. Corsetura in sing. verb. Cardin.

(g) Et ideo tempore, quo curia erat Florentiæ, per contrariam cavebant cautelam iudices, ne duceretur rei per ejusmodi loca, quibus, Cardinales obviarent. (b) Sed jam suo tempore irrationabilitatem hujus moris observavit Paulus Castrensis. (i) Forte id privilegium petatum ex moribus antiquæ Romæ gentilis, ubi virginibus vestalibus, hoc privilegium datum, ut si forte in aliquem, qui ad capitale supplicium duceretur, incidissent in publicum prodeuntes, fontem liberarent, jure jurando prævio, forte fortunas, non data opera intervenisse. (k)

(k) *Plutarch. in Numa.*

§. IV.

Asyla templorum & monasteriorum, etiam pro homicidis dolo.

Pertinet etiam ad arcana papatus, quod a seculi quarti temporibus suavis cleri imperatores romani, alique reges & principes christiani pro delinquentibus asyla constituerint in templis, quod postea pontifices ad quævis monasteria & loca confinia extenderunt. Et quamvis prætextus fuerit, id fieri in singularem Dei honorem & cultum, jam satis tamen a theologis nostratibus observatum est, ejus moris originem irrationabilem esse & ex ethnicismo petatum. Optandum foret, patres de ecclesia alias optime meritos & hic non aliquid humani passos esse. Jam vero

vero ex annalibus ecclesiasticis constat, quod jam Chrysofomi tempore graviter valde tulerint episcopi christiani, quod Eutropius hunc morem nulla sana ratione munitum abrogare intenderit, & quod etiam ipse Chrysofomus hæc asyloꝝ jura defendere allaboraverit. (l) Huc pertinet etiam, quod magnum illud ecclesiae lumen Augustinus Bonifacio cuidam excommunicationem minetur, quod quendam ex ipsius ecclesia abstraxisset, quasi Deum, scilicet, ita graviter offendisset. (m) Sed ad talia respondere solent nostri theologi, patres in plurimis aberravisse. (n) Et sane res palpabilis est, intentionem papatus fuisse, sub prætextu cultus divini, jura cleri extollere super jura majestatica principum. Dum enim principibus interdiceretur tanquam impium & juri divino repugnans, homicidis indulgere veniam poenae, etiam ex causa rationabili, contra rationem iisdem persuasum fuit, ac si rem Deo placentem & bonum opus sint acturi, si templis & monasteriis darent privilegium, ut impunes essent homicidæ quavis ad ea loca confugientes. Res plana est & pluribus verbis non habet opus.

§. VII.

Porro & ex eo apparet, in persuasione, quod principi non liceat indulgere veniam homicidio, ob legem universalem divinam, latere arcanum politicum cleri papalis, quod etsi decretalibus epistolis inseruerint legem Mosaicam de homicida morte puniendo: (o) exemptus tamen fuerit clerus ab omni poena magistratus politici, & praxis ecclesiae romanae ostendat, nec homicidam clericum posse a magistratu politico

(l) Chrysof. Hom.

(m) August. Epist. 187.

(n) Vide quoad totum hunc §. D. Georg.

Mab. de asylo c. 6. §. 8. 26. & c. 7. integr.

qui de erroribus patrum luculenter egisse Gerbardum T. I. Confess. cathol. p. 492. seq.

Clerici homicidæ a poena mortis exempti, & potestas dispensandi circa poenas delinquentis cleri, etiam in causa homicidii episcopis in dulta.

(o) Cap. I. X. de homicidio.

(p) *Homobonus de Bonis de casib. reservatis episc. & pralat. lib. 2. c. 3. p. 279.*

(q) *Cap. 4. X. de judiciis.*

capitaliter puniri. Imo privilegium clericale eo fuit extensum, ut quoad poenas ecclesiasticas homicida laicus excommunicetur, clericus vero saltem deponatur (p) item ut clerici etiam si coram iudice seculari confessi sint & convicti de crimine, tamen non sint propter hoc a suo episcopo aliquatenus condemnandi: sed post confessionem demum coram episcopo factam aut convictionem sint deponendi, ita tamen, ut non tradantur iudici seculari. (q) Imo episcopus, etiam in causa homicidii, poterit circa clericum ad retinendum beneficium misericorditer dispensare. (r)

(r) *Cap. 2. X. de cleric. pugnanti. in duello. Homobonus d. cap. 3.*

§. IIX.

Privilegium academiae Lipsiensis a papa datum de non puniendo capitaliter homicidia.

Neque papa contentus fuit, quod principibus jus dispensandi in crimine homicidii ademerit, & in clerum transtulerit, sed & academiis quibusdam, ut Lipsiensi inter privilegia alia indulgit, ut studiosi ibi degentes, etiam si homicidæ dolosi forent, poena capitali non debeant puniri. Non quidem reperire potui istud privilegium. Id tamen deprehendi, ab Electore Saxoniae & fratribus Serenissimis Anno 1658. & 1660. in decreto visitationis id privilegium tanquam verbo Dei contrarium & quidem, ut dicitur, ad instantiam statuum provincialium, fuisse abrogatum. (s) Refero etiam huc, quod Schneiderus in Chronico Lipsiensi (t) refert, quod Universitas Lipsiensis vi foundationis etiam illo gaudeat privilegio, quod cives academici coram nullo magistratu civili conveniri possint aut puniri. Cum tamen hoc privilegio multi abusi atque furta & homicidia patrata fuerint, anno 1466. legem fuisse publicatam,

(s) *Dn. Praefes Tom. III. Hist. der Weisheit p. 64.*

(t) *Lib. 6. p. 309.*

tam, dolosos homicidas impoſterum ad epiſcopum Martisburgenſem eſſe mittendos, & ab eo perpetuo carceri includendos. (u)

(u) Conſer. compaſſata univerſitatis & ſenatus relata a Dn. Praefide d. tr. T. II. p. 84. ſeq. Adde ibid. p. III. n. 18. & p. 115. n. 25.

§. XI.

Et tamen clerus pontificius nunquam potuit in legibus politicis ferre, ut homicidium non puniretur capitaliter, aut in principibus, ut diſpenſarent circa poenam capitalem homicidii. Jam ſupra (w) oſtendimus, apud populos occidentales pleroſque homicidii poenam non fuiſſe capitalem. Quod vero poſtea hi mores mutati fuerint in poenas capitales, haud dubie ſuaſu clericorum factum eſt, jus divinum praetendentium. Item & in republica Polonica videtur contigiſſe uſque ad tempora Caſimiri Magni, qui anno 1368. antiquam poenam mulctae pecuniariae iterum introduxit, inter alia iſtis verbis utens: *quamvis occidens hominem ſecundum Dei legum ſanctiones, eſſet capitali poena plectendus: nos tamen rigorem illum temperantes ſtatuiſſimus.* &c. Apud ſucceſſores etiam, addita quidem poena incarcerationis, & mulcta pecuniaria aucta fuit, ſed nunquam poena capitalis iterum introducta (x) & valde verosimile eſt, Caſimirum per *Dei legum ſanctiones* in iſtis verbis intellexiſſe tradita cleri, leges Dei (universales) hic perpetuo in ore, quamvis falſo ferentis, vel etiam legem Dei Moſaicam, cujus rigorem videlicet non videbatur ferre ſtatuſ Reipublicae Polonicae. Et poterat hoc ſenſu abſque nota impietatis voce *rigoris* (utpote termini indifferentis & ſua ſignificatione nativa

Lex polonorum de poena non capitali homicidarum clero Romano inviſa.
(w) *Supra & hoc §. 10.*

(x) *Vide ſtatuta regni Poloniae in ordinem Alphabeti digeſta, voce homicidium.*

non connotantis aliquid vitiosi) uti Casimirus, uti voce priori opposita *laxitatis* quis uteretur, si quis legislator christianus diceret, quod *laxitatem* sanctionum divinarum in permittenda polygamia, & in poena dupli intuitu facti, in sua rep. velit restringere. Sed facile quis sibi imaginari potest, quantis calumniis ista verba dederint occasionem apud clerum pontificium & ejus clientes, in ista papatus crassitie, si quis perpendat, quam perverse adhuc in ipsa luce evangelii ea interpretatus sit Arnifæus. (y) *Hoc scilicet, inquit, erat regis humani, accusare iniquitatis leges divinas easque idcirco abrogare, quasi ipse sapientior esset ipsa sapientia, & quod hæc justum esse jubet, ille nimis rigoriis accusatum damnare deberet.* Unde non mirandum, quod tandem sub rege Poloniarum Stephano, alias valde obnoxio ordini clericali, persuasionibus suis falsæ pietatis obtinuerint, ut rigorem poenæ capitalis iterum introduxerit, addita ratione, quod *lex divina* de puniendo capitaliter homicida *antiquior sit illa*, quam Poloni allegabant, consuetudine, (z) haud dubie alludens ad verba statuti Casimiriani modo excerpta.

(y) *Petr. Theodor. coll. crim. d. 10. apb. 7. lit. b. n. 24.*

§. X.

Clerus per istam hypothesin exclusit a fore JCos a consiliis in hac quaestione.

Id etiam obtinuit clerus pontificius per arcana istud politicum, ut in quaestionibus circa jus aggratiandi in homicidio, ut in omnibus aliis rebus, ad forum conscientiae pertinentibus, a consiliis excluderentur politici & Jcti, & solus ibi regnaret clerus. Connexio palpabilis est. Dicebant, principibus christianis interdictum esse jus aggratiandi homicidas per legem divinam in scriptura sacra contentam. At interpretatio

tationem scripturæ sacræ pertinere ad solos theologos. Adde, quod ante reformationem clerus pontificius ad facultatem theologicam traxerit doctrinam juris naturæ, sub variis titulis, & inter alios etiam sub titulis casuum conscientia, atque sic a quæstionibus conscientia exclusit professores philosophia & juris cum tamen æque ad professores philosophia moralis atque ad Jctos pertineat informatio conscientia, & responsio de casibus conscientia, i. e. de eo, quod justum est, & injustum. Debebant equidem post reformationem Jcti & philosophi evangelici se in integrum restituere & doctrinas sibi competentes, ut juris divini universalis, seu naturæ vindicare, easque a fermento arcanorum clericalium purgare. Sed cur id non sit factum, alibi docuit Dn. Præses. (a) Unde excusandi quidem ob errorem seculi communem, sed non imitandi sunt scabini Lipsienses apud Carpzovium (b) remittentes quæstionem, an princeps salva conscientia jus aggratiandi in pœna homicidii exercere possit, ad Dn. Theologos, tanquam a suo foro alienam; quamvis & contextus ostendat, & quæ Carpzovius ipse annotavit, id responsum magis fuisse negationem quæstionis, civilitate aliqua occultatam, quam seriam sententiam scabinorum, repugnantem videlicet responso statim præcedenti. Sed notum tamen

est, civilitatem non omnem ubique esse suadendam, sed sæpe etiam nocere.

(a) In præf. ad Grotii versionem germanicam.

(b) Prax. Crim. 1. 259. n. 43.

CA-

CAPVT IV.

Responsio ad argumenta præcipua dissentientium.

§. I.

Cur hic respondeatur
saltem ad argumenta præcipua.

Non expectabis hic, ut ad singula velimus respondere, quæ dissentientes, arcani illius papistici, sive pontificii sive evangelici, sive astuti, sive bona fide errantes, defensores proferre solent. Hoc enim res immensi laboris foret. Ita modo prolixis autoritatibus Patrum ecclesiæ, Theologorum & Juristarum ex omnibus tribus religionibus, quæ in Imperio Romano tolerantur, item juris utriusque, tam civilis quam canonici; modo corrasione textuum scripturæ sacræ, ad rem plane non pertinentium, sed contortis consequentiis huc applicatorum, utuntur dissentientes, modo contra anabaptistarum dogma de justitia pœnarum capitalium disputant, modo supponunt, acsi nostra sententia principibus indulgeret licentiam, absque ulla ratione homicidas pessimos & inemendabiles in damnum reip. evidentissimum a pœna debita eximendi &c. Sed, ne ad ista singula scorsim nobis hic cum tædio, & nostro, & lectoris respondere cogeremur, præmissimus in capite primo curatiorem status controversiæ formationem, & monita circa fontes probationum. Unde ad omnia illa modo memorata argumentandi genera adversariorum in genere respondemus, vel quod non feriant thesin, nec nobis contradicant, vel quod autoritates istas non agnoscamus in materia juris naturæ. Ergo
sal-

saltem illa argumenta dissentientium considerabimus, quæ directo nostram assertionem oppugnare videntur, partim desumpta ex ratione, partim a dictis scripturæ, quæ videntur continere leges universales.

§. II.

Communitur urgetur jus naturæ dictare pœnam capitalem homicidis, quia nihil magis naturale sit, quam ut quod quisque damnum alteri intulerit, jure talionis ipse rursus patiatur; in jure naturæ vero non competere principi potestatem dispensandi.

Resp. (1.) Negando antecedens. (2.) Contrarium, & quod jus naturæ nullam pœnam determinet, supra (c) fuit ostensum. (3.) Etiam supra (d) notatum, falsam esse hypothèsin, quod fundamentum pœnarum justarum sit desumendum ex jure talionis. (4.) Confunditur jus naturale permissivum, cum proprie dicto & præceptivo. Naturalis illa ratio de talione saltem probat, licere principi capitalem pœnam dictare homicidis, contra anabaptistas: non probat, principem id semper facere debere. (5.) Ad consequens respondimus statim ad argumentum sequens.

§. III.

Instant porro dissentientes. Etiam si jus naturæ non dictet pœnam capitalem homicidis, tamen id certe dictare, ut pœna debeat delinquentibus, adeoque principem, qui jus suum cuique tribuere debeat, nec hic dispensare posse. Respondeo (1.) iterum negando antecedens. (2.) Inconvenientem esse locutionem, & poëticam magis quam philosophicam, quod pœna debeat delinquentibus, jam alibi ostendit.

E

Præ-

Responsio ad I. jus naturæ dictare pœnam homicidis capitalem.

(c) Supra c. 8. §. 6.
(d) c. 2. §. 7.

Ad II jus naturæ dictare pœnam debere delinquentibus.

(d) *Instit. ju-
vispr. div. lib.
3. 6. 7. 5. 61.
seq.*

Præses (e) (3.) Etsi debeat reipublicæ princeps pœnam delinquentium, tamen hæc obligatio ejus ita explicanda est, ut non tollat jus aggratiandi, tolleretur vero, si nunquam liceret pœnam remittere. (4.) Ergo argumentum hoc repugnat doctrinæ ipsorum dissentientium, qui non negant jus aggratiandi in genere, sed potius id præsupponunt, cum tamen hoc argumentum, si quid valeret, valeret contra omne jus aggratiandi. (5.) Etsi debeat ex virtute justitiæ punire fontes princeps, tamen debet etiam ex virtute clementiæ quandoque remittere aut mitigare pœnas. (f) *l. 3. 5. 8.* (6.) Jam supra (f) notavimus, leges juris naturæ affirmativas admittere, ratione infinitarum circumstantiarum, limitationes, ut adeo si princeps istas limitationes in actum deduceret, propterea tamen non dici possit dispensare velle circa jus naturæ, sed hoc maneat indispensabile.

§. IV.

Ad III. De-
um Gen. IX,
6. tulisse le-
gem universa-
lem de homici-
cidio capitali-
ter puniendo.

Jam pergamus ad dicta scripturæ præcipua, ex quibus dissentientes probare volunt, jure divino universali prohibitam esse indulgentiam veniæ ituitu homicidæ. Urgent initio dictum Gen. IX, 6. *Quicumque hominis sanguinem fundit, ipsius etiam sanguis fundetur per hominem. Nam Deus hominem condidit ad imaginem suam.* Respondeo (1.) in textu ebraico esse futurum, quod etiam intelligi potest de eo, quod judicio Dei occulto communiter fieri solet, ut homicidæ, etiamsi effugiant pœnas humanas, tamen eorum sanguis fundetur iterum ab aliis hominibus. (2.) Nec juvat dissentientes, quod dicant, in plurimis tamen locis futurum etiam notare id, quod fieri debeat ab hominibus per mo-

modum præcepti. Nam non sufficit, quod ita intelligi possit, sed sufficit nobis, quod etiam prior sensus locum habere queat. Ubi vero quæritur, quis sensus sit præferendus, non nobis incumbit probatio, sed dissentientibus per monita superiorum. (g) (3.) Pro nostra ^{(g) B. c. 6. penult.} explicatione militat regula, de interpretatione præferenda quæ optime convenit cum jure naturæ, atque talis est, quæ principi relinquit potestatem dispensandi in omnibus delictis. (h) (4.) Quod si dixerint dissentientes, rationem tamen subjunctam de imagine ^{(h) Per probata c. 2. integra.} Dei esse universalem, respondebitur, aliud esse propositionem universalem, aliud præceptum universale. Manet etiam propositio universalis, si interpretatio nostra habeat locum (5.) Si regerant, non esse universale, quod homicidæ judicio Dei occulto per alios homines interficiantur, respondebimus, nec hoc necesse esse, cum etiam in præceptis affirmativis, in concursu duorum vel plurium præceptorum affirmativorum, unum alteri cedat, & ita exceptiones admittat. (6.) Si ulterius urgeant, ita vero nostra interpretatione admissa supponi, quasi Deus velit approbare delicta, cum & ille alter priorem homicidam interficiens novum delictum committat; at hanc suppositionem esse absurdam, utpote repugnantem justitiæ & sanctitati divinæ: Respondebimus, id quidem suppositum ex nostra interpretatione non sequi, cum dictum illud non exponamus, quasi Deus illud alterum homicidium præcipiat, sed saltem permittat. Et non magis istud suppositum in nostra expositione est necessarium, quam in genere in aliis judiciis Dei occultis, ubi adulter adulterio, fur furto, perjurus perjurio

jurio frequentissime punitur. (7.) Non præscribi in illo dicto legem magistratui politico, etiam exinde verosimile est, quia illo tempore in familia Noachi nondum erat respublica, nulli adeo magistratus erant. (8.) Dictum illud non continet novam legem, sed est saltem appendix legis præcedenti de non comedendo sanguine. (9.) At illud præceptum de non comedendo sanguine non est præceptum universale, scilicet tale, quod perpetuo obligat, (de quali nobis sermo est,) cum Christianos illa lex non obliget. Ergo si maxime etiam ille noster versiculus esset lex universalis, quia data Noacho restauratori generis humani, tamen & ipsi tanquam appendix prioris non foret perpetua. (10.) Quamvis esset lex etiam universalis perpetua, tamen foret lex affirmativa, multas limitationes admittens, ut sæpius est inculcatum.

§. V.

Ad IV. Deam
in lege Mosai-
ca præcepisse
capitalem ho-
micii pec-
nam.

Porro urgent præceptum *Exod. XXI. 12. Homicidam iterum interficiendum esse*. Respondemus (1) præceptum hoc, si derivetur ex dicto illo, præcepti Noachici appendice, de quo modo dictum, repetendas hic esse omnes responsiones in paragrapho præcedente adductas. (2.) At vero, si ab eodem separetur, esse legem Israelitico populo a Mose datam, adeoque non magis pro lege divina universali habendam esse ac illas, quæ mox sequuntur, de interficiendis illis, qui parentes verberarint, aut iis maledixerint. (3.) Præceptum illud Mosaicum loqui quidem de homicidio dolofo, sed non omni. Est enim homicidium dolofo seu voluntarium duplex, subitaneum, quod in rixa non vel parum præmeditata contingit, & insidiosum.

(1) *Exod. XXI.*
15, 17.

sum. Legem Mosaicam ad hoc ultimum pertinere perspicue declarant versiculi statim sequentes, (k) & insuper etiam illustratur argumento casus ficti a foemina Thecoensi Davidi propositi, (l) ubi David secundum, non contra legem Mosaicam vitam condonabat fratricidæ, secundum observationem nostram. Neque enim magis rem explicant, quam implicant, triplices responsiones Grotii, Vatabli & Cajetani ad illum locum. (m) Cajetanus vult, legem Mosaicam capitalem poenam dictare homicidio voluntario, non repentino & casuali. Sed hic inconvenienter opponit repentinum voluntario, cum potius repentinum sit species voluntarii, & illi opponatur deliberatum seu insidiosum altera voluntarii homicidii species. Ergo & eadem inconvenientia palpabilis subest, dum repentinum homicidium & casuale habet pro synonymis. Frigidior est responsio Vatabli, excusantis Davidem, quia lex jubeat, (n) ne quis occidatur, nisi duobus testibus convictus, in illo vero casu fuisse fratricidium secretum. Quis enim hanc circumstantiam Vatablo revelavit, decepto haud dubie, quod ibi narratur homicidium in campo factum esse, nemine præsentente, qui istud impedire potuerit. At debuisset cogitare Vatablus, quod testes duo adesse potuerint, homicidium videntes, etsi non fuerint ita propinqui, ut impedire id potuerint. Deinde præceptum de duobus testibus non excludit alia probationis media per confessionem rei, aut alia, quæ artificialia vocant Jcti. (o) Etsi fuisset secretum fratricidium, foemina Thekoëna eo casu non fuisset usa, tanquam parum pertinente ad scopum ejus, cum Absolonis factum ha-

(k) Sc. vers. 13. & 14. d. cap.

(l) II. Sam. XIV, v. 5. 8.

(m) Recensita a Magnif. Dn. Rechenberg. dissert. sapiens citata 8. 25.

(n) Deuteron. XVII, 6.

(o) Argum. Jos. VII. v. 20.

beret multos testes. Denique si Grotii ea est sententia, quasi David hic præcipitanter responderit foeminae, non sumto spatio ad legem recogitandam, atque foeminae id promississet, quod in ipsius arbitrio non erat, sed pertineret ad potestatem senatus vel synedrii, valde quid humani hic passus est vir alias summus. Istud enim assertum de præcipitata responsione regis

(p) *D. II. Sam. XLV. v. 8. 10. 11.* repugnat circumstantiis historicis, (p) nec præsumendum est, regem tam sapientem aliquid promississe, quod non esset in sua potestate, præprimis cum iterum in contrarium ducant ipsius facti circumstantiæ.

(q) *Præprimis Vers. 11. ibid.* (q) Et falsum esse, quod sub regibus Judaicis synedrium habuerit potestatem invito rege condemnandi vel absolvendi, sed tum apud regem fuisse jus vitæ

(r) *L. 2. c. 14. p. 922. 924.* & necis, satis docuit doctissimus Seldenus. (r) (4.) Etsi & hæc lex foret universalis, tamen ut omnes affirmativæ admitteret exceptiones, ne repugnaret juri aggratiandi, quod etiam in ipsa republica Judaica contra indubium sensum legis hujus fuisse a regibus exercitum docebunt dicenda inferius.

§. VI.

Ad V. quod Johannes necessitatem poenæ capitalis disertis verbis inculcet.

Solent etiam adducere dissentientes dictum Johannis in Apocalypsi, in eo videlicet gloriantes quod ibi claris verbis ejus, quod fieri *debeat*, non, quod solum *futurum* sit, mentio fiat. Diserte enim dicitur: *Qui gladio occidet, eum oportet gladio interfici.* Sed respondemus: (1) Istud *oportet* necessitatem quidem denotat, sed non ubique necessitatem mortalem, sed sæpius etiam physicam, ut adeo quoad explicationem parum differat a significatione ejus, quod certo futurum est, sine respectu ad debitum & indebitum. (2) Istum sen-

sensum etiam suadet contextus cum ibi plane non agatur de officio imperantium, sed de prædictione malorum futurorum. (3) Uti totum negotium propheticum est donum Dei, supra omnem rationem positum & plane extraordinarium, ita ex factis prophetarum non poteris regulas morales de bono & malo facere. Multo minus in doctrina veritatis assertiones dogmaticæ probabuntur aut improbabuntur convenienter ex verbis prophetarum.

CAPVT V.

Exempla & autoritates virorum
doctorum pro nostra sententia.

§. I.

POteramus equidem supersedere hoc capite, si lectores essent assueti veritatem examinare ad regulas sensus communis & principiorum genuinorum. Nunc cum fere deunx eruditorum immeritus sit adhuc in præjudicio autoritatis, ostendemus, nec nobis deesse exempla principum, non quorumvis, sed piorum, & consiliis sapientibus utentium, qui jus aggratiandi exercuerunt etiam in causis homicidii dolosi; nec deesse ulterius consensum eruditorum etiam nostræ i. e. orthodoxæ religionis, tam theologorum quam Jctorum, ut nimirum, si rationes nostræ non queant præjudicium autoritatis, quod in talibus lectoribus est, loco movere, saltem hæc exempla & autoritates id operentur, ut minimum incipiat vacillare.

usus & scopus
hujus capitis.

§. II.

Quia exempla
hic sint expe-
ctanda.

In exemplis non solliciti erimus de remissione poenae homicidii ex causa justifica, ex regulis justitiae diffitante poenae remissionem aut mitigationem; quia jam cap. I. docuimus, ista exempla non pertinere ad quaestionem praesentem, sed asseremus exempla de remissionibus gratiae ex causa quidem rationabili, sed tali tamen, quam alias non solent admittere dissentientes. Tales vero sunt, remittere aut mutare poenam ob spem emendationis, ob studium conservandi saltem unum ex duobus civibus, aut membris reipublicae, ob merita praecedentia, ob sustentationem familiae delinquentis, alias cum fame & paupertate lustraturae, ob intercessionem amicorum vel delinquentis, vel principis aggratiantis &c. Nam in his & similibus causis, ob auctoritatem sententiae dissentientis, non autem JCTi fere quicquam definire, quod illi displicere possit. (s).

(s) *Carpz. Pr. erim. q. 150. n. 43.*

S. III.

Exemplum Davidis, viri secundum cor Dei aggratiantis fratricidam Absoloneum.

(t) *II. Sam. XIV, 17. seq.*

Atque hic occurrit praeter caeteris exemplum duplex regis Davidis, non solum jus aggratiandi serio exercere volentis in casu a foemina Theocensi ficto, sed & statim in casu vero, ad persuasionem ejus intuitu fratricidii, quod Absolon exercuerat adversus fratrem Ammonem. (t) De priore jam egimus capite praecedente. Posterius quod attinet, id maxime pertinet ad caput praesens. Etsi enim quoad prius exemplum quidam ex dissentientibus putent id pertinere ad legem Mosicam adeoque Davidem praecipitanter fecisse; tamen & ex mente dissentientium aliorum, & ex mente nostra ostendimus ibi, casum illum proprie

prie non pertinuisse ad legem Mosaicam. At quod fratricidium Absolonis attinet, & secundum expositionem dissentientium, & secundum nostram id haud dubie ad casus pertinet sub lege comprehensos. Erat enim homicidium deliberatum & insidiosum, quam maxime ullum aliud. Et tamen David, vir secundum cor Dei non hæsitabat, ad intercessionem sceminae illis & Joabi ejus poenam condonare filio. Et quamvis alias David, si contra mandatum divinum quid turpiter fecisset, correptus fuerit a prophetis & etiam punitus a Deo, tamen ob hoc factum ne quidem ulla admonitio ipsi a prophetis facta est. Quod argumentum valde auget verosimilitudinem responsionum nostrarum, quod leges affirmativæ, etiam divinæ, non tollant jus aggratiandi.

§. IV.

Augustus gloriosissimæ memoriæ Elector Saxoniae, de ecclesia Lutherana maxime meritis, & nihil facile sine consilio ministrorum suorum, etiam ecclesiasticorum suscipiens, ad intercessionem tamen Electoris Brandenburgici, homicidæ, qui quidem more consueto propositum fateri volebat, sed communi subterfugio utebatur, interfectum in gladium proprio corporis motu incurrisse, vitam donavit, & omnem poenam remisit. (u) Et notabile est, quod, cum censor narrationem hujus facti expungere vellet, (haud dubie ex communi opinione, contra quam disputamus, seductus) quasi hæc narratio læderet famam Electoris, historicus non sine ratione contra istam censuram sit protestatus, breviter, sed acute adducens, non posse factum hoc famæ Electoris præjudicium creare,

F

sed

Aliud exemplum Augusti Electoris Saxoniae.

(u) *Dn. Praefec*
in der Historie
der Weisheit.
T. II. p. 68. ex
Annalibus
Schneideri.

sed potius exinde tanquam exemplo probari, quod Electori regale competat, etiam homicidas aggratiandi. (w)

(w) *Ibid.* p.^o
49. n. 13. & p.
140. n. 1.

Autoritates
pro nostra
sententia esse
duorum ge-
nerum.

§. V.

Quod autoritates attingit, eæ quidem duorum sunt generum. Alii Doctores circa assertionem ipsam, quam defendimus, vel hæsitant, vel etiam nobiscum non consentiunt, sed magis inclinant ad partes dissentientium, vel etiam abstinere plane a tractatione hujus quæstionis, partim timentes potentiam & autoritatem dissentientium, partim etiam, quia hæc tractatio erat aliena ab eorum scopo; interim tamen principia, unde assertio nostra deducta est superius, eandem agnoscunt nobiscum, scilicet, quod jus naturæ nullam poenam determinet, aut quod in historia Mosaica nullum contineatur præceptum universale de puniendo capitaliter homicida, sed quod præceptum istud Mosaicum pertineat ad leges forenses Judæorum. Alii vero, diserte eam quam hætenus defendimus sententiam asserunt, etsi ex illis nonnulli vel eandem restringant ad poenitentes homicidas, aut certe præprimis erga illos jus aggratiandi locum habere velint.

§. VI.

Nomina con-
sentientium.

(x) *Loc. Theol.*
loco de lege Dei
cap. 4.

Ad primam classem pertinent ex Theologis Martinus Chemnitius (x) & Johannes Gerhardus, (y) ex politicis ac Jure consultis Hugo Grotius, (z) Johannes Seldenus, (a) Caspar Zieglerus, (b) Samuel Pufen-

(y) *Loco de LL. Cerem. & forens. n. 40.* (z) *de J. B. & P. l. 2. §. 5. & II. §. 20.* (a) *de J. N. & G. sec. disc. Hebr. l. 4. c. 1. p. 482.* (b) *de jur. rib. Majest. l. 1. c. 5. §. 54 55. 56.*

fendorffius. (c) Ad posteriorem Johannes Hennichius, (c) de J. N. 85
(d) & D. Philippus Ludovicus Hannekenius (e) Theo- G. VIII. 3. 26.
logi Lutherani & Professores, ille Rintelensis, hic (d) In Consilio
Wittebergensis, ut & illustris Jctorum ordo in hac gen-
ademia regia (f) Ac reliquorum quidem loca (e) De jure
videri possunt in libris eorum ad marginem citatis; pis christiani;
Henichii vero & facultatis juridicæ Hallensis respon- in reos noxe
sa, cum typis impressa non extant, non injucundum capitalis.
fore putamus lectori veritatis studioso, si ea disserta- (f) In respon-
tioni huic nostræ subjuncta legere possit. Ut adeo so hic annexa.
nihil restet, quam ut post gratias divino numini re-
verenter actas pro concessis viribus, colophonem
discursui nostro imponamus

F I N I S.

D. JOHANNIS HENICHII
CONSILIUM THEO-
LOGICUM HOMICIDÆ
DATUM.

NUllam dubium est, quin enorme prorsus sit delictum, quod perpetrat homicida. Primo enim is violat Dei imaginem ac proinde non immerito à Philone sacrilegus vocatur. Deinde atrocissime idem peccat in societatem, ad quam geniti sunt homines, quæ consistere nequitiam potest, nisi innocentum vita sit in tuto. Optime Florentinus in L. 3. ff. de J. & J. cum cognationem quandam natura inter homines instituerit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse.

Homicidii
enormitas

F 2

Hinc

Hinc homicida voluntarius in Vet. Test. obnoxius erat pœnæ capitali, adeo, ut ab ipso Domini altari ad supplicium rapere juberetur. *Exod. XXI. v. 12. 14. & Levit. XXX. v. 17. 21.* neque ullo pretio redimi posset. Terra enim per effusum sanguinem contaminata expiari non poterat, nisi sanguine ejus, qui effuderat illum, ut datur intelligi ex *Num. XXXV. v. 33.* & prisca Christiani, ut ostenderent, quantopere homicidia detestarentur, diu observarunt illam legem, quæ jubet abstinere à suffocato & sanguine. Hinc Octavius apud Minutium Felicem: *tantum ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis sanguinem noverimus.* Et Tertullianus *Apolog. Quale est, ut quos sanguinem pecoris horrere confiditis, humano inibiare credatis.* Sortitur autem homicida quatuor fora, quibus satisfacere tenetur, divinum, ecclesiasticum, civile & privatum, nec satisfactione uni præstita præjudicat aliis, quin ipsa quoque jure pœnam sibi debitam exigant. Reipublicæ, ut satisfaciat homicida, sufficit, si pœnæ sibi dictæ se prompte subjiciat, nec opus est, si magistratus indicet pœnam, ut reus stricto jure secum agi postulet. Disputari autem solet, utrum magistratus, qui jus mitigandi pœnam habet, homicidam voluntarium teneatur pœna capitis afficere, nec ne? Ego negantem sententiam amplector, eamque sic probo: si Magistratus tenetur homicidam voluntarium capitis pœna afficere, vel tenetur id facere jure divino naturali, vel positivo. Non tenetur id facere jure divino naturali, nam, *quod quidam existiment, verba sunt Hugonis Grotii ad Cap. V. Matthæi homicidio naturaliter respondere capitis pœnam, in eo falluntur, pœnæ enim delictorum non sunt ipso jure naturæ, aut ulla Dei perpetua lege constitutæ, sed pro modo inde imminentis periculi intendi ac remitti solent.* Recte etiam idem autor censet, in homicidiis non tam factum nudum spectandum esse, quam quæ antea facta fuerit occisoris vita, venerit ne ad hoc facinus impetu, (ita autem nostrum in eadem prolapsum esse neutriquam dubito,) an deliberatione. Et certe jus naturæ optime intellexerit Seneca vir in moralibus apprime exercitatus. Is autem diserte præcipit, ne quis pereat, nisi quem perire etiam pereuntis interfuit. Idem alibi sic loquitur: *pœnam si tuto poterit,*

Quatuor fora
homicidæ.

1. Forum Rei-
publicæ.

An Princeps
possit remitte-
re pœnam ca-
pitalem ho-
micidæ.

Affirmativa
probat. Nam pœna
capitalis ho-
micidarum
non venit ex
jure naturæ.

poterit, donet Princeps, sin minus, temperet. Idem alibi: Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit. Neque dubium est, quin in promptu sint alia pœna, quibus homicidia coërceri queant, & tranquillitas reipublicæ conservari possit. Sed nec jure divino voluntario est præceptum, ut à Magistratu christiano ad mortem rapiatur homicida. Nam LL. positivæ V. Test. christianos Principes neutiquam obligant, alioquin iidem adhuc legem de necandis adulteris ubique tenerentur observare. Data quidem est statim post diluvium Noæ lex, ut ejus, qui sanguinem humanum effudit, sanguis vicissim effundatur. At hæc quoque fuit non nisi lex positiva quæpiam, nostra tempora minime concernens. Nimirum cum jam ante diluvium gigantum ætate promiscua invaluisset cadum licentia, inaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, tam severe Deus homicidium puniri mandavit. Causam autem prorsus est consequentia: Deus ob certam causam post diluvium *Genes. IX.* mandavit, ut homicida capite plecteretur, ergo magistratus hodieque tenetur, tam gravi pœna homicidam interficere. Non sequitur, inquam, præfettim, si appareat, homicidam non obscura pœnitentiæ documenta edere, & in promptu sit aliud remedium, quo à delinquendo homines absterri possint. Eodem *Genes. Cap.* commestio sanguinis prohibetur, quæ hodie tamen omnino est licita. Non itaque omne, quod capite hoc *IX.* prohibetur, jure perpetuo & immutabili prohibetur.

Nec jure divino voluntario, Christianos Principes obligante. Responsio ad dictum *Gen. IX.*

Ex novo testamento afferri cum primis solet illud *Apoc. XIII.* qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet. Verum nec hic locus probare est idoneus sententiam, quam nos impugnatam imus. Agit enim ibi Apostolus, patientiam commendaturus, de persecutoribus ecclesiæ, & docet, eos gravissimas pœnas Deo duros, ipsumque severe vindicaturum illatas piis injurias. Hinc subjicit: *In hoc sita est spes & patientia Sanctorum.* Ad eundem modum intelligi oportet, quod Christus Petro ait *Matth. XXVI. v. 52.* Convertite gladium in vaginam; Nam, qui gladium sumserit, gladio peribit Recte enim verba hæc sic exponit Hugo Grotius: Noli Petre,

Item ad objectionem ex *Apoc. XIII.*

CON-

Confensus
Augustini.

consideratione ejus, quod mihi infertur, injuria concitator Deo praripere ultionem, levia enim sunt vulnera, quæ à te pati possunt. Stat enim rata sententia, crudeles illos & sanguinarios, etiam te quiescente, gravissimos Deo daturus pœnas suo sanguine. Bene scilicet Tertullianus: adeo satis idoneus patientiæ sequester Deus; si injuriam deposueris penes Deum, ultor est, si dolorem, medicus est, si mortem, resuscitator est. *Quantum patiente licet, ut Deum habeat debitorem.* S. Augustinus, ipsos Donatistas, qui Catholicos Presbyteros percucuti erant, & trucidarant, atque ita omnino pœnam capitis meruerant, citra mortis pœnam castigandos esse monet epistola CLIX. *Pœna ait, sane illorum, quamvis de tantis sceleribus confessorum rogo te, ut præter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram, & propter catholicam mansuetudinem commendandam, & epistola seq. ad Marcellinum Comitem ita scribit: Circumcelliones illos & Clericos partis Donati, quos de Hipponensi ecclesia ad judicem pro factis eorum publicæ discipline cura deduxerat, à tua nobilitate comperi auditos, & plurimos eorum de homicidio, quod in Restitutum Presbyterum commiserunt, & de cade Innocentiæ alterius Catholici Presbyteri, atque de oculo ejus effosso, & de digito præciso fuisse confessos. Unde miræ sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat, eos tanta legum severitate plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur. Ideoque his literis obrestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini Christi misericordiam, ut hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quamvis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuenda publicæ pacis vigilantia pertinebat, presentari videantur examini. Nolumus tamen passiones servorum, Dei, quasi vice talionis paribus supplicitiis vindicari. Non, quo scelestis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri, sed hoc magis sufficere volumus, ut vivi & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine insana, ad sanitatis otium legum coërcitione dirigantur, vel à malignis operibus alieni utili operi doperentur. Sed quis non intelligat, magis beneficium, quam supplicium nuncupandum, ubi nec facienti relaxatur audacia, nec penitendi medicina subtrahitur?* *Implet*
Christi

Christiane iudex, pii patris officium, sic succense iniquitati, ut consilere humanitati memineris. Quod si autem magnus ille Hippo- nensium Episcopus capitalia supplicia in homicidas jure di- vino naturali, vel jure aliquo divino positivo perpetuo con- stituta esse existimasset, neutiquam pro Donatistis tot ho- micidiorum reis intercessisset. Andreas Rivetus, Theolo- gus reformatus, ad quæstionem: an vir pius pro homicida intercedere possit? respondet in hunc modum: *Esse nonnul- las culpas, in quibus id liceret, quod olim Paulo licuit, qui pro Onesimo seruo fugitivo intercedebat, non dubitamus. Etiam id in crimine homicidii, non tantum casualis, sed aliquando etiam ex impotentia animi, præsertim, si ætas minor sit, & spes emendationis certa, aut si quis inciderit in crimen, cujus magna sint merita, & id videatur re- quirere publica utilitas, si modo alia ratione legis scopus attingi pos- sit, qui præsertim is est, ne qui crimen admisit impunitate abutatur, & reliquis sit exemplo.* Quamvis itaque diffiteri nequeam, tantam esse magnæ partis hominum improbitatem, ut nisi quorundam morte reprimatur scelerum audacia, satis tuta esse non possit innocentia: Tamen non spernendum existi- mo cum Hugone Grotio de J. B. & P. L. 2. C. 20. n. 12. illud Quintiliani: *nemo dubitavit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos eos esse à republica magis sit, quam puniri, videlicet pœna capitali.* Atque hæc de foro reipublicæ dicta sunt. Cum proximo Theophilus noster, in cujus gratiam nunc ingressi sumus disputationem hanc, reconciliatus jam est, quantum intelli- gimus, ut de hoc quidem foro amplius nos sollicitos esse haud oporteat. Ecclesiæ vero satis fieri debet per publicam pœnitentiam, nisi eam in pœnam pecuniariam forte com- mutet &c. Nec dubium est, quin hoc pacto facilius apud Deum, seu in foro divino possit impetrare veniam reus, si non verecundetur in ecclesia publice delictum à se commis- sum confiteri. Magna enim vis est precum, quas tota ec- clesia pro peccatore pœnitente fundit, præsertim si pœni- tens ipse serio eas efflagitet. Non vero est, quod homi- cida de divina misericordia desperet, si serio doleat de pec- cato suo, fiduciamque veniæ impetrandæ in merito Christo collo-

Et Andreæ Riveti.

2. Forum laici.

3. Forum ec-
clesiæ.

4. Forum divi-
num.

collocet, & recte se deinceps gerendi firmum propolitur concipiat &c. &c.

* Reliqua plura, quæ apud Henichium in illo responso sequuntur, libens hic omitto, cum a nostro scopo aliena sint, & contineant videlicet multa testimonia scripturæ & dicta patrum ad consolationem pœnitentis & adhortationem ad vitam sanctam, item ad dandas eleemosynas pertinentia.

Responsum Facultatis Juridicae Hallensis.

Mense Julio 1703.

P. P. Als derselbe uns die wider den Hauptmann V. H. von B. wegen begangener Entleibung an den Lieutenant von K. ergangene Inquisitionen-Akten in dreyen Voluminibus und einer Frage zugeschiekt etc. demnach etc.

Hat der Hauptmann V. H. von B. den Lieutenant von K. in einen duell entleibet, worauf jenem, durch ein zu Leipzig gesprochenes Urtheil die Straffe des Schwerdts zuerkennet worden; hat besagter von B. Seine Hoch-Fürstliche Durchlauchtigkeit zu A. beweglich angesucht, die Ihm zuerkannte Todes-Straffe in eine Geld-Busse zu verwandeln, und es will derselbe berichtet seyn, ob Seiner Hoch-Fürstlichen Durchlaucht in hoc casu das jus aggratiandi zukomme?

Ob nun wohl die fast allgemeine Meynung derer Rechts-Gelehrten dahin ziele, daß in denen delictis, denen in heiliger Schrift die Todes-Straffe zuerkennet worden, absonderlich aber in den Todtschlage, keine weltliche Obrigkeit Macht habe, die Todes-Straffe zu erlassen oder in eine geringere zu verwandeln, zumahl da der allerhöchste Gott nicht nur alsbald nach der Sündfluth dem Noa und seinen Nachkommen, das allgemeine Gesetz publiciret: Wer Menschen-Blut vergeußt, des

(a) *Genes. IX,* Blut soll wieder vergossen werden, (a) sondern auch dieses hernach durch Mosen in der Israelitischen Republicque wiederholt (b) *Exod. XX,* setz, (b) und ausdrücklich verbiethen lassen, daß man keine Geld-Straffe

Straffe von dem Todschlager nehmen soll, sondern das durch vergossenes Menschen-Blut verunreinigte Land, wiederum durch Bergießung des Bluts des Todschlagers versuhnet werden musse, (c) und wenn gleich einige von denen Evangelischen Theologen ausgefuhret, das eine Christliche Obrigkeit die einem Todschlager dictirte Todes-Straffe in eine geringere verwandeln, oder gar aufheben konne, sie demnach solches nur auf denjenigen casum restringiret, wenn der Todschlager seine That herklich bereuet, und signa vera & seria poenitentia gegeben, (d) welches aber auf gegenwartigen Fall nicht wol scheint appliciret zuwerden konnen, indem aus denen übersetzten actis nirgend zu sehen, das der von B. herkliche Reue und Leyd über den begangenen Todschlage bezeuget, sondern vielmehr zwar der Meynung ist, das er nicht vor einen vorseklichen Todschlager zuhalten sey, iedennoch aber seine disfalls angefuhreten Gründe in der sententia Dnn. Scabinorum Lipsiensium gnungsam abgelehnet worden, er auch sich nicht gerauet, die ihm anderwärts nachgelassene defension zu fuhren, sondern sich lediglich Sr. Hoch-Fürstlichen Durchlauchtigkeit Gnade submittiret und 2000. Rthlr. ad pios usus zu geben erbothen. Die weil aber dennoch bewehrter Evangelischer JCorum und Theologorum Meynung für gegründeter zu achten, das lex divina naturalis & universalis zwar dieses befehlet, quod delinquentes puniendi sint, die determination aber aller Straffen auch in denen delictis contra jus naturae, ja auch in homicidio doloso dem arbitrio weltlicher Obrigkeit heimzulassen sey (e) und also ad leges positivas humanas gehöre, in welchen unstreitig aller weltlichen Obrigkeit, vielmehr aber einem Christlichen Fürsten das jus aggratiandi zustehe: Ferner nach der bewehrtesten und altesten Jüdischen Scribenten Auslegungen, die in dem Gesetz von Blutesessen angehengte commination, wer Menschen Blut vergeußt, das dessen Blut wieder vergossen werden soll, pro lege proprie dicta nicht zu halten ist, (f) und was hernach von der Straffe des Todschlagers in dem Mosaischen Gesetz enthalten, nicht ad leges morales, sondern ad leges Moisaicas forentes gehöret, (g) welche bloß die Jüden, nicht aber die Christen in neuen Testament verbindet, (h) ber dieses auch, so viel das

(c) Numer. XXX, v. 31. 32.
 (d) D. Philipp. Ludovicus Hannekenius integro Traitu de Jure Gratia Principis Christiani.
 (e) Casp. Ziegl. de Jurib. Ma. jesh. L. 1. c. 5. s. 56. D. Hannek. d. tractatu c. ult. s. 5. n. 2. vers. Inde perperam sentire &c. s. n. 6. verbis: Legge forensi Judaeorum constitutum.
 (f) Seldenus de J. N. & G. sec. discipl. Hebr. l. 4. c. 10. p. 48.
 (g) D. Hannek. d. cap. ult. s. 5. n. 6.
 (h) D. Chemnitius Loc. Theol. loco de lege Deo c. 4.

Ⓞ

Mos

- Mosaische Gesetz selbst betrifft, dasselbe nicht dergestalt zu interpretiren, als wenn auch denen Jüdischen Obrigkeiten kein jus aggratiandi darüber zugestanden, sondern das præceptum de puniendi capitaliter homicida pro naturali & indispensabili zu achten wäre, indem ja anfänglich Gott selbst dem Cain die Todes-Straffe erlassen, (i) cum tamen Deus circa jus naturale dispensare non possit; Hernach aber quantum ad legem Mosaicam nicht nur abermahls die Jüdischen Rechts-Lehrer dahin zielen, das dieses Gesetz nur dahin sein Absehen trichte, wenn ein Jude nicht aber, wenn ein Profelyte oder Heyde getödtet worden, (k) auch sonst in andern limitationibus unterworfen sey, (l) sondern auch die Heilige Schrift klar bezeuget, quod rigor legis Mosaicæ in nonnullis casibus moderatiorem accipiat, in Betrachtung, wenn ein Herr seinen Knecht umgebracht, und der Knecht nicht alsbald gestorben, der Herr gar mit keiner Straffe angesehen worden, (m) da doch die leges divinæ universales allen Menschen, und also auch denen Knechten zu gute kommen, und ferner, der Mann nach den Herken Gottes David, indem ihm von der klugen Frauen zu Thefoa vorgetragenen casu das jus aggratiandi gegen einen vorsehlischen Todschläger, der seinen eigenen Bruder ermordet, exerciret, (n) und weiter seinen Sohn Absolon, der gleichfalls seinen Bruder Ammon dolose und mit Vorsatz umgebracht, eben dieses juris aggratiandi genieffen lassen, (o) und der casus der klugen Frauen zu Thefoa auf gegenwärtigen Fall um so vielmehr zu appliciren ist, in Betrachtung der Hauptmann von B. den Lieutenant von K. nicht hinterlistiger Weise, sondern gleichfalls Mann für Mann in einen abgeredten duell entleibet. In übrigen aber aus erwehnten Exempeln deutlich zu sehen, daß die restrictio juris aggratiandi in causa homicidii ad eum solum casum, ubi homicida seriam pœnitentiam egerit, in Heiliger Schrift nicht gegründet sey, indem eines theils Cain von Gott selbst mitten in seiner Unbussfertigkeit und Verzweiflung an Gottes Gnade, (p) aggratiiret worden, anderes theils in dem von der Frauen von Thefoa proponirten casu nichts von des Todschlägers Busse zu lesen, sondern aus denen Umständen vielmehr dessen Unbussfertigkeit præsupponiret worden, (q) und end,
- (i) Gen. IV. 15. D. Hannck. d. cap. ult. §. 3.
- (k) Selden. d. l. (l) Seldenus ibid. p. 482.
- (m) D. Hannsk d. l. c. 3. §. 3.
- (n) II. Sam. XIV. 10, 11. D. Hanneken. d. tract. cap. 3. §. 1. & 3.
- (o) II. Sam. XIV. 21. 33. D. Hannck. d. l. §. 4. §. 3. in fine.
- (p) Gen. IV. 13. 14.
- (q) II. Sam. XIV. 8. 6. 7.

endlich des pardonirten Absalons Unbuffertigkeit, von heiliger Schrift mit deutlichen Worten bemercket wird, (r) zugescheiden, daß, so das jus aggratiandi in dem Fall, wann der Delinquent wahre Herzens-Busse gethan, statt finden kan, solches vielmehr auch auf diesen Fall zu appliciren, da derselbe in seiner Unbuffertigkeit verharret, damit ihn die Zeit zur wahren Reue und Bekehrung nicht abgeschnitten, und er auf solche Weise nicht allein mit den zeitlichen, sondern zugleich mit dem ewigen Tode bestraffet werde.

(r) II. Sam.
XV. v. 32. &
101 cap. seq.
XVI.

So erscheinet daraus allenthalben so viel, daß Sr. Hochfürstlichen Durchlauchtigkeit zu A. da nicht sonst etwas bedenkliches in Wege stehen solte, dem Hauptmann von B. des gebethenen juris aggratiandi geniessen zu lassen, wohl befugt sey. Er ist aber auf solchen Fall wegen der bey dieser Sache vorkommenden ihn sehr gravirenden Umständen seinen Vermögen nach, auf 4. bis 5000. Rthl. zu bestraffen.

B. R. W.

E N D E.

Sie Früchte, so der Fleiß nach vieler Arbeit träget,

Sind die Gelehrsamkeit, Vergnügung,
Ruhm der Welt:

Mein Cläsener/ auf Müß, so Er allhier geheget,

Wird Ihm auch diese Frucht vergnüglich zugestellt.

FRIDRICIANA rühmt Sein ungemeines Wesen,

Und legt Ihm allbereit die Ehren-Lorbern bey.

Er wird ins künfftige noch größre Früchte lesen,

Und merken, daß sein Fleiß nie ohne Nutzen sey.

Das

Das werthe Vaterland hat sich zu gratuliren,
Das einen klugen Sohn in seine Mauren kriegt,
Mein Wunsch, den ich dabey nebst anderen will führen,
Ist der: GOtt gebe Ihm was hier und dort vergnügt!
PRÆSES.

Nunc ad promeritos merito decurris honores,
Quois leges meritos condecorare solent.
Soters privatis studiis tu jura colebas
Dignior in cathedra prælia docta moves.
Sic merito cuncti mittunt Tibi prospera vota,
Ut Tibi per vitam præmia fausta fient.
Clarissimo Dn. Candidato, auditori suo industrio
hiscæ applaudere voluit
JUSTUS HENNING. Böhmer, D.
P. P. & Facult. Jurid. Assessor.

Auf Arbeit folget Lohn, auf Kämpffen Sieg und Beuthe;
Das dieses richtig sey, diß zeigt uns noch heute,
Zerr Vetter/ werther Freund/ Dein holdes Bey-
spiel an,
Es wird Dir nach dem Fleiß der Purpur angethan.
Und recht; wer so, wie Du, den edlen Fleiß geliebet,
Der Künste Gold gesucht, die Rechte ausgeübet,
Davon dir Jena noch und Halle Ruhm ertheilt,
Dem hat die Ehre stets von Ferne nachgeeil,
Nunmehr ereilt sie Dich, und kröhnt Dich mit Vergnügen,
Hierzu will ich nur noch den treuen Seuffzer fügen
GOtt laß Dich lebenslang in Glück und Seegen blühen!
Der Ephey Deines Ruhms sey immer während grün!
JOH. ARNOLD BECK,
Proconsul, Lipp.

05 H 563

ULB Halle

3

004 219 155

04

DISSERTATIO INAUGVRALIS IVRIDICA,
DE
IURE
AGGRATIANDI
PRINCIPIS EVANGELICI
IN CAVSIS HOMICIDII,

QVAM
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORVSSIÆ, MARCHIONE BRANDENBURGICO,
AC DVCATVS MAGDEBURGICI GVBERNATORE

&c. &c. &c.
PRÆSIDE
DN. CHRISTIANO THOMASIO,
Icto,

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI REGIS BORVSSIÆ CONSILIARIO,
PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO, AC FACVLTATIS
IVRIDICÆ P. T. DECANO,

IN ALMA FRIDERICIANA,
PRO LICENTIA

SVMOS IN VTROQVE IURE HONORES ET DOCTO-
RALIA PRIVILEGIA CAPESSENDI,

IN AVDITORIO MAIORI HORIS ANTE ET POMERIDIANIS
D. XXI. JVNII ANNI M DCC VII.

PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVBMITTET
REMBERTVS CLÜSENER,

Lippia Guestphalus.

Recusa Anno M DCC XX.

Halle